

Сошніков А. О.

ORCID: 0000-0002-3019-5131

доктор філософських наук, доцент,

доцент кафедри історії, музеєзнавства та пам'яткознавства

Харківська державна академія культури

м. Харків, Україна

ТЕРАКОТОВА АРМІЯ ЦІНЬ ШИ ХУАН-ДІ: ПРОБЛЕМА АВТОРСТВА

Ключові слова: Стародавній Китай, теракотова армія, Ціні Ши Хуан-ді.

У березні 1974 року китайськими селянами, що копали колодязь, була випадково виявлена нині легендарна Теракотова армія – від 7 до 9 тисяч глиняних піших і кінних воїнів, вагою 135 кілограмів кожен, виготовлених із обпаленої глини та пофарбованих у 12–15 кольорів, вишикуваних у бойовому порядку неподалік гробниці свого володаря і засипаних піском.

Відомості про незвичайну знахідку негайно надійшли до археологів, і таким чином наукове вивчення унікальної пам'ятки почалося. Знахідка селян отримала офіційну назву «Яма № 1 з керамічними фігурами солдатів та коней» (оскільки при подальших розкопках виявились і коні, і навіть колісниці!). Вона знаходиться понад один кілометр від східної стіни мавзолею Цінь Ши Хуан-ді. Незабаром у безпосередній близькості від неї виявили другу, а потім і третю ями. Отже, на східних підступах до мавзолею розташовувався цілий військовий табір із кераміки. Вишикувані в строгому порядку, теракотові гвардійці повинні були охороняти цінського імператора і після його смерті. У руках вони тримали справжню зброю, якою цінці зуміли завоювати весь Китай.

Зараз навколо теракотової армії точаться запеклі наукові дискусії – дослідники шукають етнічне коріння творців глиняних воїнів імператора Цінь Ши Хуан-ді. Так, наприклад, німецький археолог Лукас Нікел зі Школи сходознавства та африканістики Лондонського університету вважає, що «родичів» глиняних воїнів треба шукати на заході, у еллінізованих сусідів Піднебесної. Власне, теракотова армія – це переробка грецької скульптури для імператорських потреб. Як доказ своєї гіпотези Лукас Нікел намагається спертися на відомі згадки

12 статуй у творах стародавнього історика Сима Цяня та інших китайських авторів.

Сима Цянь, «Ши-цзі»: «[Цінь Ши Хуан-ді] зібрав зброю з усієї Піднебесної в Сяньян і виплавив з неї дзвони та вішала для них, а також дванадцять металевих фігур вагою тисячу дань кожна, які встановив у своїх палацах» [2, с. 65].

З цим повідомленнями дивним чином перегукується текст Діодора Сицилійського, який писав про завершення східного походу Олександра Македонського: «Вирішивши тут покласти край своїм походам, він насамперед спорудив вівтарі 12 богам заввишки 50 ліктів, потім велів обвести ровом простір, втричі більший, ніж той, що займав табір; рів викопати шириною 50 і глибиною 40 футів. Груди викопаної землі були використані на будівництво високої стіни за ровом. Кожному піхотинцю наказано було влаштувати намет із двома ліжками в 5 ліктів кожна; вершники мали, крім того, сколотити по парі ясел удвічі більших за звичайні, і відповідно збільшити розміри всіх предметів, які збиралися тут залишити. Все це він робив, бажаючи надати табору вигляду житла героїв і в той же час залишити тубільцям сліди того, що тут знаходилися люди величезного зросту, які мали надприродну силу» [1, с. 95].

Незважаючи на те, що Діодор Сицилійський не пише безпосередньо про створення статуй, можна припустити їх існування, адже вівтарі у греків майже завжди були поруч із зображеннями богів. Тим більше незрозуміло, що це за вівтар заввишки 50 ліктів, швидше, такою могла бути висота грецьких статуй.

І все ж грецький вплив на майстрів глиняних воїнів, що створювали їх для Першого імператора Китаю, викликає сумніви. Адже навіть якщо китайці і виявили грецькі скульптури, вони б не змогли їх відтворити без спеціальних навичок. Тим більше, неможливо з нуля створити велетенську армію теракотових воїнів (їх зараз вже виявили в кількості близько 10 тисяч штук).

Природно, що самостійно китайці епохи імперії Цінь теж не могли створити таке потойбічне військо, інакше це був би єдиний подібний прецедент у світі, коли люди не мають традиції створення антропоморфних статуй таких розмірів і в такій кількості, за кілька десятиліть цю традицію отримують. Самим грекам знадобилася майже тисяча років, щоб виробити свої чудові скульптурні навички – від ранніх архаїчних бовванів до пластики рівня Праксителя.

Цікаво ще те, що китайська традиція монументальної скульптури після створення теракотової гвардії Цінь Ши Хуан-ді на якийсь час переривається, наступні імператори династії Хань комплектували свої потойбічні армії фігурами воїнів істотно менших розмірів. Лукас Нікел та інші дослідники насамперед звертають увагу на статуї так званих

«акробатів і силачів», знайдених на території гробниці Цінь Ши Хуан-ді. Ці фігури мають більш якісне опрацювання фактури тіла, анатомічних особливостей, на відміну більшості теракотових воїнів. Але все ж таки цим фігурам ще було дуже далеко до скульптурних форм високого еллінізму.

Всі теракотові воїни завмерли у напружених фронтальних позах, така статичність була властива грецьким статуям лише за часів архаїки – у VII-VI століттях до н. е., акробати та силачі більше схожі на твори стародавніх єгиптян, а не греків. Мабуть, у цій самій статичності поз і є відповідь на питання – хто створював статуї китайського імператора? Безперечно, що це були не греки, це були майстри з Передньої Азії, колишньої Перської імперії, вони могли жити будь-де – у Вавилоні, Сузах, Персеполі. У скульптурах, створених на Далекому Сході, читається стилістика стародавнього Межиріччя. Ці майстри проникли не тільки в Китай, вони створили майже всю образотворчу культуру на півострові Індостан.

Мортімер Вілер свого часу припустив, що майстри з Персії переселилися на Схід через переможні походи Олександра Македонського, причин для цього могло бути багато, хтось пішов в Індію або Китай просто рятуючись від війни, хтось переселився, не знайшовши застосування свого майстерності в новому світі еллінізму, створеному божественним Олександром.

Безперечно, теракотова армія імператора Цінь Ши Хуан-ді створювалася під контролем іноземних майстрів, оскільки самі китайці не мали подібної художньої традиції і отримати її в стислий термін не могли. Але ці майстри не були греками і не мали стосунку до елліністичного світу, оскільки їх традиція базувалася на досягненнях цивілізацій Передньої Азії, а чи не Стародавньої Греції. Швидше за все, це були ремісники з Перської імперії, розгромленої Олександром Македонським, у пошуках кращої долі вони подалися Схід – до Індії та Китаю. Вони принесли туди не тільки своє мистецтво створення монументальних антропоморфних зображень, але передали китайцям та індусам й інші свої знання, наприклад, у галузі архітектури – у Китаї на межі нашої ери з'являються цегляні та кам'яні споруди, де використовувалися такі раніше невідомі тут елементи як арка та купол, а також у галузі точних наук – математики, астрономії тощо.

Література:

1. Арриан. Поход Александра / перевод с древнегреческого М. Е. Сергеевко. Москва – Ленинград : Издательство Академии наук СССР, 1962. 384 с.

2. Сыма Цянь. Исторические записки (Ши цзи). Т. 2 / перевод с китайского и комментарии Р. В. Вяткина и В. С. Таскина ; под общей редакцией Р. В. Вяткина. Издание 2-е, исправленное и дополненное под ред. А. Р. Вяткина. Москва : Восточная литература, 2003. 567 с. (Памятники письменности Востока : Осн. в 1965 г. Редколегия : Г. М. Бонгард-Левин (пред.) и др. ; XXXII, 2).

УДК 141

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-284-8-19>

Тянь Юань

доцент

Центр дослідження України Уханського університету

Ван Динмин, Сун Люї, Нє Танвей

студенти

Уханський університет

Ухань, Китай

ПЕРЕГЛЯД ДУМКИ ПРО «ЄДИНИЙ КИТАЙ» ІЗ ВІДВОЮВАННЯ ТАЙВАНЮ ЧЖЕН ЧЕНГУНОМ ТА ШИ ЛАНГОМ

Ключові слова: єдиний Китай, Чжен Ченгун, Ши Ланг, приєднання Тайваня.

Материковий Китай і Тайвань контактують тисячі років. Коли голландці вторглися на Тайвань у 1624 році, на острові вже жили тисячі ханьців. Китайські пірати і морські торговці, що діють на Тайвані, встановили тут свій режим управління.

У 1644 р. династія Мін впала. Чжен Ченгун розлучився зі своїм батьком і розпочав боротьбу на стороні Мін проти династії Цін. С 1659 по 1660 рр. Чжен повів декілька боїв с армією Ціна. Під тиском несприятливої ситуації Чжен Ченгун вирішив відступити на Тайвань, "думаючи, що буде військова база для наступних наступов".

В тому часу колишній співробітник Хе Бінь прийшов до Чжен Ченгуна. Хе отримав згоду від Чжена таємно збирати військову інформацію та податки с китайських торговельних кораблей. Протягом багатьох років перебування на Тайвані він провів численні польові дослідження та склав топографічні карти Тайваню, включаючи водні шляхи Луермена, що сприяло успішній висадці Чжен Ченгуна на Тайвані [3, с. 97].